

Sygn. akt II CSK 520/13

POSTANOWIENIE

Dnia 4 czerwca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Antoni Górski (przewodniczący)

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

SSN Maria Szulc

w sprawie z wniosku E. Spółki Akcyjnej w G.
przy uczestnictwie F. – Z., E. i D. R. Spółki jawnej w Ś.
o stwierdzenie zasiedzenia służebności przesyłu
oraz sprawy z wniosku F. – Z., E. i D. R. Spółki Jawnej w Ś.
przy uczestnictwie E. Spółki Akcyjnej w G.
o ustanowienie służebności przesyłu,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 4 czerwca 2014 r.,
skargi kasacyjnej F. – Z., E. i D. R. Spółki Jawnej w Ś.
od postanowienia Sądu Okręgowego w K.
z dnia 17 maja 2013 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wnioskodawca – [...] spółka jawna (dalej jako F. lub Spółka) wniosła o ustanowienie bliżej opisanej we wniosku odpłatnej służebności przesyłu, obciążającej stanowiącą własność Spółki działkę gruntu nr 317/3 położoną w Ś. przy ul. P. na rzecz uczestnika postępowania E. S.A. za wynagrodzeniem w kwocie 112.347,54 zł. E. S.A. złożyła z kolei odrębny wniosek o stwierdzenie, że z dniem 1 lutego 2009 r. spółka ta nabyła w drodze zasiedzenia służebność przesyłu obciążającą opisaną wyżej działkę. Obie sprawy zostały połączone przez Sąd Rejonowy w B. do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia.

Postanowieniem z dnia 4 marca 2013 r. r Sąd Rejonowy w B. stwierdził, że E. S.A. nabyła z dniem 2 lutego 2009 r. przez zasiedzenie służebność przesyłu na nieruchomości niezabudowanej (działce nr 317/3) położonej w Ś. przy ul. P., stanowiącej własność F. spółka jawna o treści opisanej w punkcie pierwszym postanowienia. Sąd Rejonowy oddalił wniosek F. spółki jawnej o ustanowienie odpłatnej służebności przesyłu i orzekł o kosztach postępowania.

Postanowieniem z dnia 17 maja 2013 roku Sąd Okręgowy oddalił apelację F. spółki jawnej wniesioną od powyższego postanowienia ustalając, że nieruchomość niezabudowana, o którą chodzi w sprawie stanowiła własność Skarbu Państwa, a następnie w wyniku jej komunalizacji stała się z dniem 27 maja 1990 roku własnością Gminy Miejskiej Ś. W dniu 22 września 1999 r. dla działki tej założona została księga wieczysta Kw [...], w której jako właściciela ujawniono Miasto Ś. Na podstawie umowy sporządzonej w formie aktu notarialnego w dniu 7 listopada 2002 r. działkę tę nabyli Z. i E. małżonkowie R., którzy umową 2 marca 2011 r., wnieśli ją jako wkład do F. spółki jawnej w Ś. Na działce tej poprzednik prawny uczestnika – przedsiębiorstwo państwowe Zakład [...] w K. postawił na podstawie stosownych decyzji administracyjnych, uzgodnień i pozwoleń słupy z liniami energetycznymi. Pierwsza linia energetyczna wybudowana została i oddana do użytku w 1970 roku, zaś kolejne - w 1975 roku i 1988 roku. W 1989 i 1990 roku Zakład, którego E. jest następcą prawnym w wyniku szczegółowo zreferowanych przez Sąd Rejonowy przekształceń własnościowych, przejął te urządzenia przesyłowe do własnego majątku i korzystał z nich zgodnie z ich przeznaczeniem. W zakresie niezbędnym do obsługi tych urządzeń poprzednicy prawni, a następnie uczestnik postępowania korzystali także z nieruchomości należącej najpierw do Skarbu Państwa, następnie

do Gminy, małżonków R. i aktualnie do spółki jawnej. Pismem z dnia 23 maja 2011 roku F. spółka jawna wezwała E. S.A. do podjęcia rozmów w celu ustalenia wynagrodzenia za korzystanie z przedmiotowej działki bez tytułu prawnego oraz w sprawie ustanowienia na niej służebności przesyłu.

Opierając się na powyższych ustaleniach faktycznych, Sąd Okręgowy podzielił ocenę prawną Sądu Rejonowego, że uczestnik postępowania – E. S.A. nabył przez zasiedzenie służebność przesyłu, przy czym bieg terminu zasiedzenia rozpoczął się w dniu 2 lutego 1989 roku czyli od momentu zniesienia przez ustawodawcę wynikającej z dotychczasowego brzmienia art. 128 k.c. zasady jednolitego funduszu własności ogólnonarodowej (państwowej). Z dniem 2 lutego 1989 roku dotychczasowe dzierżenie przez poprzednika prawnego E. S.A. mienia państwowego przekształciło się w samoistne posiadanie tego mienia, przy czym mienie to objęte zostało w posiadanie w dobrej wierze, albowiem urządzenia przesyłowe usytuowane były na gruncie państwowym. Linie energetyczne zostały wybudowane na gruncie państwowym i przejęte przez przedsiębiorstwo za wiedzą i zgodą właściwych organów państwowych na podstawie stosownych decyzji, uzgodnień i pozwoleń, w ramach realizacji przez Państwo obowiązków związanych z powszechną elektryfikacją miast i wsi. Ani Państwo ani też Gmina Ś. nie kwestionowały nigdy prawa przedsiębiorcy energetycznego do eksploataowania tych urządzeń energetycznych i korzystania w tym celu w niezbędnym zakresie także z gruntu, na którym urządzenia te zostały wybudowane. W ocenie Sądu Okręgowego dobra wiara poprzednika prawnego przedsiębiorcy przesyłowego trwała do dnia 22 września 2002 roku, to jest do daty nabycia gminnej nieruchomości obciążonej urządzeniami przesyłowymi przez osoby fizyczne – małżonków R., co nie miało jednak wpływu na długość okresu niezbędnego do zasiedzenia służebności przesyłu z uwagi na zasadę „*mala fides superveniens non nocet*”. W konsekwencji po upływie 20 lat nieprzerwanego posiadania nieruchomości w zakresie niezbędnym do korzystania z urządzeń przesyłowych na niej posadowionych, uczestnik postępowania nabył przez zasiedzenie z dniem 2 lutego 2009 roku służebność przesyłu. Stwierdzenie zasiedzenia skutkowało oddaleniem wniosku F. spółki jawnej o ustanowienie odpłatnej służebności przesyłu jako

beprzedmiotowego, albowiem wniosek ten wpłynął do Sądu Rejonowego w dniu 28 listopada 2011 roku.

W skardze kasacyjnej F. spółka jawna zaskarżając postanowienie Sądu Okręgowego w całości, zarzuciła naruszenie przepisów prawa materialnego - art. 177 k.c., art. 7 w związku z art. 341 k.c. w związku z art. 234 k.p.c. oraz art. 172 w związku z art. 292 k.c. Wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zawiera zarzutów sformułowanych w ramach drugiej podstawy kasacyjnej, co oznacza przeprowadzenie oceny zarzutów materialnoprawnych w oparciu o ustalenia Sądu Okręgowego stanowiące podstawę faktyczną zaskarżonego postanowienia. Wynika z nich, że działka nr 317, na której poprzednik prawny wnioskodawcy wybudował w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych poprzedniego wieku urządzenia przesyłowe w postaci trzech linii energetycznych stanowiła do dnia 27 maja 1990 roku własność Skarbu Państwa. Przepisy art. 128 k.c. w brzmieniu obowiązującym do chwili wejścia w życie ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 3, poz. 11), tj. do dnia 31 stycznia 1989 r. przewidywały, że własność państwowa przysługuje niepodzielnie Państwu a państwowe osoby prawne w granicach swej zdolności prawnej wykonują w imieniu własnym względem zarządzanych przez nie części mienia ogólnonarodowego uprawnienia płynące z własności państwowej. Przedsiębiorstwa państwowe wykonywały zatem jedynie zarząd mieniem państwowym, aczkolwiek w imieniu własnym. Taka wykładnia art. 128 k.c. była i jest przyjmowana w orzecznictwie oraz doktrynie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 kwietnia 1966 r. I CR 80/66, OSNC 1967/2/24, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 października 1961 r., I CO 20/61, OSNC 1962/2/41, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2006 r. I CSK 11/05, niepubl.). Do dnia 31 stycznia 1989 r., gdy właścicielem nieruchomości obciążonej był Skarb Państwa a posiadaczem służebności gruntowej podobnej do przesyłu było - co jest okolicznością bezsporną w sprawie - przedsiębiorstwo

państwowe, nie mogło w ogóle dojść do zasiedzenia służebności gruntowej podobnej do przesyłu. Służebność gruntowa jest prawem na rzeczy cudzej, a zatem właściciel nieruchomości nie może nabyć przez zasiedzenie służebności na swojej (własnej) nieruchomości. Zasiedzenie polega bowiem na nabyciu prawa własności (ograniczonego prawa rzeczowego) przez nieuprawnionego posiadacza wskutek faktycznego wykonywania tego prawa w określonym czasie, jest więc pierwotnym sposobem nabycia własności lub innych praw rzeczowych na rzeczy cudzej.

W myśl zmienionego art. 128 k.c., obowiązującego od dnia 1 lutego 1989 r., własność państwowa przysługiwała Skarbowi Państwa albo innym państwowym osobom prawnym (art. 1 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, Dz. U. Nr 3, poz. 11). Dopiero od tej chwili przedsiębiorstwo państwowe, będące poprzednikiem prawnym wnioskodawcy, mogło nabyć prawa (w tym ograniczone prawo rzeczowe w postaci służebności gruntowej podobnej do przesyłu) na swoją rzecz, doszło bowiem do rozdzielenia osoby posiadacza służebności gruntowej podobnej do przesyłu oraz osoby właściciela nieruchomości obciążonej urządzeniami przesyłowymi. Z ustaleń faktycznych poczynionych w niniejszej sprawie wynika, że działka nr 317 została następnie skomunalizowana i stała się własnością Gminy Ś. Podstawy prawne nabywania mienia przez gminy uregulowane zostały w art. 44 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.), który wszedł w życie z dniem 27 maja 1990 r. Jednym ze sposobów było nabycie mienia na podstawie przepisów ustawy z dnia 10 maja 1990 r.- Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz.U.1990, nr 32, poz. 191). Art. 5 ust. 1 tego aktu stanowił, że wskazane w nim mienie ogólnonarodowe (państwowe) staje się w dniu wejścia w życie tej ustawy (dnia 27 maja 1990 r.) z mocy prawa mieniem właściwych gmin. Jeżeli państwowe przedsiębiorstwo energetyczne zaczęło samodzielnie korzystać z urządzeń przesyłowych usytuowanych na danej działce gruntu przed dniem 27 maja 1990 r. (jak w niniejszej sprawie), to bieg zasiedzenia służebności gruntowej podobnej do przesyłu obciążającej nieruchomość, która do tego dnia była przedmiotem własności państwowej i z tym dniem z mocy prawa stała się mieniem komunalnym,

rozpoczął się dnia 27 maja 1990 r. (por. uchwała SN z dnia 13 kwietnia 2007 roku, III CZP 23/07, OSNC 2008, nr 5, poz. 45). Artykuł 10 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 55, poz. 321) znajdował zastosowanie także do nieruchomości państwowych, które z dniem 27 maja 1990 r. stały się z mocy prawa mieniem komunalnym (por. uchwała SN z dnia 13 stycznia 1995 r., III CZP 174/94, OSNC 1995, nr 4, poz. 67). Przepis ten przewidywał, że jeżeli przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy istniał stan, który według przepisów dotychczasowych wyłączał zasiedzenie nieruchomości, a według przepisów obowiązujących po wejściu w życie tej ustawy prowadzi do zasiedzenia, zasiedzenie biegnie od dnia wejścia jej w życie; jednakże termin ten ulega skróceniu o czas, w którym powyższy stan istniał przed wejściem w życie ustawy, lecz nie więcej niż o połowę.

Oznacza to, że poprzednik prawny wnioskodawcy mógł skrócić okres niezbędny do nabycia służebności przesyłu w drodze zasiedzenia biegnący od dnia 27 maja 1990 roku o okres samoistnego posiadania tej służebności od dnia 1 lutego 1989 roku do dnia 26 maja 1990 roku. Sąd Okręgowy nie naruszył więc art. 177 k.c. w sposób wskazany w skardze kasacyjnej, a więc przez nieuwzględnienie, że w okresie jego obowiązywania nie było możliwe rozpoczęcie biegu terminu zasiedzenia służebności gruntowej obciążającej grunt państwowy. Przepis ten bowiem, z uwagi na podstawę faktyczną zaskarżonego postanowienia, nie znajdował zastosowania w niniejszej sprawie, skoro w dniu jego uchylecia działka nr 317 nie była już działką Skarbu Państwa, lecz działką komunalną.

O długości okresu niezbędnego do nabycia służebności gruntowej w drodze zasiedzenia decyduje kwalifikacja charakteru jej posiadania przez przedsiębiorcę przesyłowego, a więc czy było to posiadanie w dobrej czy w złej wierze z uwzględnieniem domniemania prawnego wynikającego z art. 7 k.c. oraz skutków tego domniemania prawnego płynących z art. 234 k.p.c. Nie jest uzasadniony sformułowany w skardze zarzut naruszenia tych przepisów przez błędne, zdaniem skarżącej, przyjęcie przez Sąd Okręgowy, że Spółka nie obaliła domniemania dobrej wiary poprzednika prawnego E. S.A. w dacie objęcia przez niego służebności gruntowej podobnej do przesyłu w posiadanie, co miało miejsce w dniu 1 lutego 1989 roku. Takie stwierdzenie (braku obalenia domniemania prawnego

przez Spółkę) Sąd Okręgowy umotywował oceną zawnioskowanych przez przedsiębiorcę przesyłowego dowodów z dokumentów oraz faktem nie przedstawienia przez spółkę F. dowodów świadczących o złej wierze poprzednika prawnego wnioskodawcy w momencie objęcia posiadania służebności gruntowej w posiadanie. Zgodnie z art. 7 k.c. jeżeli określone skutki prawne zależą od dobrej lub złej wiary, domniemywa się dobrą wiarę. Stosownie do art. 234 k.p.c. domniemania ustanowione przez prawo (domniemania prawne) wiążą sąd; mogą być one jednak obalone, ilekroć ustawa tego nie wyłącza. Spółka jawna powinna była zatem udowodnić złą wiarę poprzednika prawnego uczestnika postępowania w momencie objęcia przez niego w posiadanie służebności gruntowej podobnej do przesyłu (por. wyrok SN z dnia 9 marca 1967 r. II CR 340/66, OSPiKA 1967, nr 11, poz. 262), a więc wykazać, że przedsiębiorca przesyłowy wiedział o okolicznościach istotnych z punktu widzenia przepisu chroniącego jego dobrą wiarę, albo że jego niewiedza o tych okolicznościach była wynikiem jego niedbalstwa. Ustalone w sprawie fakty, dotyczące zachowania poprzednika prawnego uczestnika, a następnie samego uczestnika oraz kolejnych właścicieli obciążonej urządzeniami nieruchomości, w tym małżonków R., nie wskazują na to, że uczestnik wiedział o utracie tytułu do korzystania z gruntu zajętego pod słupy i trakcję energetyczną oraz o tym, że eksploatując urządzenia narusza prawa właścicieli gruntu. Z kolei aż do wystąpienia przez F. spółkę jawną z pismem z dnia 23 maja 2011 roku w sprawie wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z gruntu w zakresie urządzeń przesyłowych oraz ustanowienie służebności przesyłu nie sposób przyjąć, że pozwany dopuścił się niedbalstwa przez niedołożenie należytej staranności w ustaleniu swego statusu prawnego wobec gruntów, na których, raz jeszcze wypada powtórzyć, widoczne były od dziesiątek lat urządzenia energetyczne o znacznych gabarytach.

Sąd Okręgowy nie naruszył także art. 292 w związku z art. 172 k.c. Ustalone w sprawie fakty wskazywały, że poprzednik prawny wnioskodawcy przystąpił do korzystania z trwałych i widocznych urządzeń przesyłowych posadowionych na działce nr 317, stanowiącej własność Skarbu Państwa, w zakresie niezbędnym do ich eksploatacji czyli objął posiadanie służebności gruntowej podobnej do służebności przesyłu z dniem 1 lutego 1989 roku w dobrej

wierze i nieprzerwanie przez 20 lat służebność tę wykonywał mimo zmieniających się właścicieli obciążonego gruntu, którzy tolerowali fakt wykorzystywania ich nieruchomości w zakresie niezbędnym do eksploatacji urządzeń przesyłowych. Dotyczy to kolejno Skarbu Państwa, Gminy Ś. i małżonków R., którzy nabyli przedmiotową działkę od Gminy Miejskiej Ś. w 2002 roku z widniejącymi na niej urządzeniami przesyłowymi w postaci trzech linii energetycznych. Dopiero kolejny właściciel czyli spółka jawna F. wystąpiła do E. S.A. z pismem z dnia 23 maja 2011 roku o zapłatę wynagrodzenia za korzystanie z gruntu w zakresie urządzeń przesyłowych bez tytułu prawnego i ustanowienie służebności przesyłu. Pismo to, podobnie jak skierowany przez Spółkę jawną do Sądu Rejonowego na podstawie art. 305² k.c. wniosek o ustanowienie służebności przesyłu nie mogły jednak odnieść skutku z uwagi na wcześniejszy upływ okresu 20 lat niezbędnego do nabycia tej służebności w drodze zasiedzenia przez przedsiębiorcę przesyłowego. Przy rozpoznawaniu wniosku przedsiębiorcy przesyłowego o stwierdzenie nabycia służebności przez zasiedzenie i ocenie, jaką długość okresu niezbędnego do zasiedzenia należy przyjąć, decydujące znaczenie ma istnienie dobrej bądź złej wiary w momencie objęcia w posiadanie nieruchomości (służebności) oraz wynikające z przepisu art. 7 k.c. domniemanie dobrej wiary posiadacza. Istotna jest przy tym jedynie dobra wiara na początku okresu posiadania prowadzącego do zasiedzenia służebności. Jej utrata w czasie trwania posiadania nie ma dla zasiedzenia znaczenia, stąd podzielić należy pogląd Sądu Okręgowego, że znajduje tu zastosowanie zasada „*mala fides superveniens non nocet*”, ponieważ z mocy art. 292 k.c. do zasiedzenia służebności gruntowej stosuje się odpowiednio przepisy o nabyciu własności nieruchomości przez zasiedzenie.

W tym stanie rzeczy, na podstawie art. 398¹⁴ w związku z art.13 § 2 k.p.c., orzeczono jak w sentencji.

